

УДК 342.9

БЕЛЄВЦЕВА В.В., кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ТА ПРАВИЛ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Анотація. У роботі наведені принципи адміністративної відповідальності за порушення вимог інформаційного законодавства.

Ключові слова: інформаційні правовідносини; інформаційне законодавство; інформаційна безпека; інформаційні правопорушення.

Аннотация. В работе приведены принципы административной ответственности за нарушение требований информационного законодательства.

Ключевые слова: информационные правоотношения; информационное законодательство; информационная безопасность; информационные правонарушения.

Summary. In this research the principles of administrative responsibility for violation of requirements of informative legislation are given.

Keywords: informational legal relations; informational legislation; informational safety; informational offences.

Постановка проблеми. В основі діяльності інформаційного суспільства лежать: інформація, інформаційні ресурси та інформаційні продукти, а саме існування інформаційного суспільства засноване на обігу інформації. У зв'язку з цим основним призначенням інформаційного законодавства є регулювання відносин, що виникають у процесі обігу інформації. Правові проблеми обігу інформації досліджуються на основі моделі інформаційної сфери – сфери виробництва, перетворення і споживання інформації.

Інформаційні правовідносини виникають, змінюються та припиняються в інформаційній сфері та регулюються інформаційно-правовими нормами. Будучи різновидом правових відносин, вони виражають усі основні ознаки правового відношення. До їх характерних особливостей можна віднести первинність інформаційно-правових норм, оскільки інформаційні правовідносини – це результат регулюючого впливу відповідної інформаційно-правової норми на суспільні відносини. Саме тому такі суспільні відносини набувають юридичної форми, тобто стають правовими. При цьому інформаційно-правова норма регламентує поведінку сторін суспільних відносин. Вона ж і забезпечує кореспонденцію взаємних обов'язків і прав суб'єктів – учасників певних відносин, а також їх юридичну відповідальність за поведінку, що не відповідає встановленим правовим нормам.

Життєво важливі інтереси особи, суспільства і держави визначаються законодавцем як сукупність потреб, задоволення яких забезпечує існування та можливості прогресивного розвитку особи, суспільства, держави, а загроза безпеки – як сукупність умов і чинників, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам особи, суспільства, держави. Й, нарешті, забезпечення безпеки – проведення єдиної державної політики в цій сфері і система заходів економічного, політичного, організаційного та іншого характеру, адекватних загрозам життєво важливим інтересам особи, суспільства і держави, спрямованих на виявлення і попередження цих загроз.

Сьогодні в інформаційному законодавстві України передбачається як цивільно-правова, дисциплінарна (включаючи матеріальну), адміністративна відповідальність, так і кримінальна відповідальність за здійснення правопорушень і злочинів в інформаційній сфері, розроблені і діють численні закони та підзаконні акти в інформаційній сфері. Але їх практичне застосування досить слабе, відсутні конкретні механізми застосування і дотримання законодавства на практиці, існують труднощі з накладання стягнень за його порушення, відсутня систематизація дій правоохоронних органів щодо здійснення своїх обов’язків та прав в інформаційній сфері.

Метою статті є визначення принципів адміністративної відповідальності за порушення вимог інформаційного законодавства

Виклад основних положень. Мета відповідальності в інформаційній сфері – це конкретний вияв загальних цілей права, серед яких виділяють регулювання і охорону відповідних суспільних відносин. Головними цілями юридичної відповідальності у сфері обігу інформації з обмеженим доступом, що впливають із загальних цілей права, є:

– забезпечення нормального функціонування механізму правового регулювання відповідних відносин шляхом гарантування реалізації суб’єктами правових відносин суб’єктивних прав і юридичних обов’язків, охорона існуючого державного ладу та суспільного порядку, утвердження законності і захист правопорядку;

– захист інформаційних прав і свобод громадян від незаконних порушень; покарання винного у скоєнні правопорушення; попередження скоєння правопорушень у сфері обігу інформації з обмеженим доступом у майбутньому.

Адміністративна відповідальність реалізується через її відповідні функції, які відображають основні напрями впливу юридичної відповідальності на суспільні відносини. Саме у функціях інституту відповідальності розкривається її роль і значення в забезпеченні реалізації, охорони і захисту прав і свобод особи.

Головними функціями адміністративної відповідальності у тому числі й в інформаційній сфері, які органічно впливають з її цілей, виступають регулятивна і охоронна. Похідними від цих функцій є штрафна (каральна), правовідновлювальна, попереджувальна, виховна та стимулююча.

Взагалі адміністративна відповідальність, як й усі інші види юридичної відповідальності, характеризується такими ознаками:

1. Фактичною підставою її виникнення виступає правопорушення;
2. Притягнення правопорушника до адміністративної відповідальності здійснюється в певному процесуальному порядку в результаті здійснення правозастосовної діяльності;
3. Притягнення до адміністративної відповідальності, як й інші види правозастосовної діяльності, здійснюється уповноваженими державними органами та їх посадовими особами, йому притаманний державно-владний характер;
4. Чітка нормативна регламентація її здійснення;
5. Притягнення до адміністративної відповідальності є невіддільним від державного примусу. Державний примус за скоєне правопорушення чітко регламентується в санкціях правових норм, які визначають його вид і міру – кількісні показники. Цей примус завжди звернений на правопорушника – особу, яка скоїла протиправне діяння, і тягне за собою негативні для нього наслідки, що виявляються у позбавленні його певних благ, що йому належали до факту правопорушення;
6. Наявність певних втрат для винної особи, які передбачені законом. Позбавлення правопорушника певних благ є необхідною умовою адміністративної відповідальності. Ці втрати є реакцією держави на шкоду, заподіяну правопорушником суспільству, державі або окремій особі, і можуть носити для правопорушника особистий, майновий

або організаційний характер.

Соціальне призначення адміністративної відповідальності як засобу охорони і захисту суспільних відносин, у тому числі й інформаційних, від будь-яких незаконних порушень реалізується в її цілях і функціях.

Підставами адміністративної відповідальності (у тому числі й в інформаційній сфері) є:

- 1) факт скоєння правопорушення;
- 2) наявність у діях особи складу правопорушення;
- 3) наявність відповідної правової норми, яка передбачає притягнення до юридичної відповідальності за певне правопорушення;
- 4) акт застосування права (вирок суду, рішення адміністративного органу тощо).

Далі необхідно розглянути принципи адміністративної відповідальності.

Отже, ключовий принцип адміністративної відповідальності – принцип законності, суть якого полягає у суворому і точному слідуванні правовим приписам. Ця вимога,

по-перше, передбачає, що притягнення до адміністративної відповідальності повинно здійснюватись лише на підставі закону за правопорушення (на момент скоєння заборонене законом), що вступив у силу і був доведений до загального відома;

по-друге, єдиною фактичною підставою адміністративної відповідальності є правопорушення, тобто винне протиправне діяння, скоєне деліктоздатною особою;

по-третє, притягувати до адміністративної відповідальності можуть лише уповноважені законом органи і тільки в установленому законом порядку;

по-четверте, міра покарання за скоєне правопорушення чітко обмежується санкцією правової норми і при реалізації адміністративної відповідальності може бути пом'якшена, але в жодному разі не повинна перевищувати верхньої межі санкції;

по-п'яте, реалізація адміністративної відповідальності здійснюється у встановленій законом процесуальній формі.

З принципом законності тісно пов'язаний принцип справедливості, суть якого полягає у відповідності між діянням і його соціальним наслідком. Справедливість адміністративної відповідальності виявляється у тому, що вид і міра покарання або стягнення залежить від тяжкості скоєного правопорушення, ступеня його суспільної небезпеки і характеру завданої шкоди. Справедливість адміністративної відповідальності характеризується неможливістю призначення кримінального покарання за провину.

Наступним принципом є принцип гуманізму, заснований на визнанні пріоритету загальнолюдських цінностей, серед яких провідне місце посідають права і свободи особи, що носять природний і невід'ємний характер і визнаються найвищою соціальною цінністю. Особи, притягнені до відповідальності, користуються правами і свободами людини і громадянина за винятком встановлених законом обмежень.

Доцільність функціонування інституту адміністративної відповідальності передбачає відповідність обраних щодо правопорушника заходів покарання загальним цілям юридичної відповідальності – відновленню порушених прав і свобод, покаранню і перевихованню правопорушника, запобіганню скоєння правопорушень у майбутньому.

Принцип невідворотності посідає серед інших принципів адміністративної відповідальності важливе місце, адже встановлення покарання за порушення норм права має значення тільки тоді, коли правопорушник неодмінно притягується до відповідальності. Впровадження у суспільну свідомість уявлення про неминучість покарання за порушення норм права є важливим виховним і попереджувачим правопорушення фактором.

Суть принципу індивідуалізації покарання полягає в тому, що відповідальність за скоєне правопорушення повинен нести сам за себе. Неприпустимим є перекладання відповідальності на інших осіб лише за наявності будь-якого зв'язку з правопорушником.

Принцип неприпустимості подвоєння відповідальності означає, що ніхто не повинен двічі притягуватись до відповідальності за одне і те саме правопорушення.

Принцип обґрунтованості адміністративної відповідальності передбачає, по-перше, об'єктивне вивчення обставин справи, збір і всебічну оцінку доказів, аргументованість висновку про те, чи було скоєно правопорушення, чи винна особа, яка притягується до відповідальності, чи підлягає застосуванню передбачена в законі санкція; і по-друге, визначення конкретної міри покарання, стягнення, відшкодування збитків у точній відповідності з критеріями, встановленими законом.

До принципів адміністративної відповідальності можна також віднести загальні принципи правосуддя: змагальність процесу як засіб досягнення об'єктивної істини; право на захист особи, яка притягується до відповідальності; презумпція невинності; неприпустимість погіршення правового становища особи, яка оскаржує прийняте рішення, тощо.

Важливим чинником усіх вказаних у попередньому розділі даної роботи видів інформації є відповідальність за режимні правопорушення. Зазначимо, що тут мають місце усі види юридичної відповідальності, як то: адміністративна, кримінальна, дисциплінарна, цивільна. Однак, відповідно до змісту роботи, вбачається необхідним детально зупинитися на аналізі лише адміністративної відповідальності.

Насамперед слід відзначити, що адміністративна відповідальність визначається як самостійний вид юридичної відповідальності фізичних та юридичних осіб, встановленої законодавчими актами з метою захисту прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів організацій, охорони природних ресурсів, усіх форм власності, безпеки, охорони громадського порядку, а також порядку здійснення державного управління. Адміністративна відповідальність настає за вчинення адміністративного правопорушення [1]. У свою чергу, Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), відповідно до ст. 9 КУпАП адміністративним правопорушенням (провиною) визнає протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності.

Розглянемо більш детально конкретні склади правопорушень у певній послідовності, використовуючи положення коментарів чинного законодавства України з питань адміністративної відповідальності [2]. Для систематизації правопорушень в інформаційній сфері, автори використовують критерій щодо наявності режимної норми в статтях, що визначають відповідальність за порушення порядку, вимог, правил та законодавства в інформаційній сфері. Такий підхід, звичайно, є дискусійним та при подальших наукових розробках може зазнавати відповідних змін та доповнень.

Так, за порушення вимог та правил у сфері обігу таємної, конфіденційної або службової інформації адміністративна відповідальність настає за наступними статтями:

– порушення умов і правил, що регламентують діяльність у сфері телекомунікацій, поштового зв'язку та користування радіочастотним ресурсом України, передбачену ліцензіями, дозволами (ст. 145 КУпАП);

- розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 185¹¹ КУпАП);
- порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави (ст. 212⁵ КУпАП);
- невиконання законних вимог посадових осіб органів Державної служби спеціального зв’язку та захисту інформації України (ст. 188³¹ КУпАП);
- незаконне зберігання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв’язку, інших засобів негласного отримання інформації (ст. 195⁵ КУпАП);
- незаконний доступ до інформації в інформаційних (автоматизованих) системах, незаконне виготовлення чи розповсюдження копій баз даних інформаційних (автоматизованих) систем (ст. 212⁶ КУпАП).

Адміністративна відповідальність є важливим елементом правового регулювання інформаційних правовідносин, сутність якого полягає у цілеспрямованому впливі на поведінку людини за допомогою юридичних засобів з метою упорядкування зазначених правовідносин, надання їм системності та стабільності, уникнення різких загострень соціальних конфліктів, втілення принципів соціальної справедливості тощо. Саме існування права як регулятора суспільних відносин обумовлене необхідністю підтримувати соціальний порядок у неоднорідному суспільстві, попереджаючи будь-які відхилення від встановлених правил поведінки.

За допомогою адміністративної відповідальності встановлюються механізми охорони і захисту інформаційних правовідносин від неправомірних посягань шляхом покарання діянь, які порушують умови нормального розвитку інформаційного суспільства, суперечать інтересам держави, суспільства та людини.

Сучасне інформаційне суспільство характеризується високим динамізмом розвитку інформаційних технологій, їх складністю та безмежною сферою використання. Це обумовлює недостатню науково-теоретичну розробленість чинної законодавчої бази щодо встановлення і притягнення до відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері, призводить до труднощів у практичній діяльності правоохоронних, судових органів, суб’єктів господарювання щодо встановлення адміністративної відповідальності в інформаційній сфері.

Використана література

1. Юридический энциклопедический словарь / [М.О. Буянов и др.] ; отв. ред. М.Н. Марченко. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. – С. 12.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : науково-практичний коментар ; за заг. ред. А.С. Васильєва, О.І. Миколенка. – Х. : ТОВ “Одісей”, 2010. – 1024 с.

~~~~~ * * * ~~~~~